Utlåtande LaUU 12/2025 rd─ RP 149/2025 rd

Lagutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av barnskyddslagen och till lagar som har samband med den

Till social- och hälsovårdsutskottet

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av barnskyddslagen och till lagar som har samband med den (RP 149/2025 rd): Ärendet har remitterats till lagutskottet för utlåtande om de teman som hör till lagutskottets ansvarsområde; åtminstone följande teman är aktuella: minderåriga som använder berusningsmedel, tar till våld och begår brott, bekämpning av ungdoms- och gängbrottslighet, inrättandet av den nya tjänsten för rehabilitering på en sluten institution, rättsskyddsfrågor, fängelsets familjeavdelning samt barnskyddets roll i förhållande till det straffrättsliga systemet, straffprocessen och verkställigheten av straff. Utlåtandet lämnas till social- och hälsovårdsutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört
- regeringsråd Tiina Muinonen, social- och hälsovårdsministeriet
- konsultativ tjänsteman Susanna Hoikkala, social- och hälsovårdsministeriet
- jurist Johanna Peltorinne, social- och hälsovårdsministeriet
- specialsakkunnig Anna-Liisa Sandvik, justitieministeriet
- lagstiftningsråd Veli-Pekka Hautamäki, justitieministeriet
- polisöverinspektör Heidi Kankainen, inrikesministeriet
- referendarieråd Virve Toivonen, riksdagens justitieombudsmans kansli
- justitieråd Petri Helander, högsta förvaltningsdomstolen
- förvaltningsrättsdomare Virpi Ikkelä, Helsingfors förvaltningsdomstol
- jurist Heidi Lokasaari, Brottspåföljdsmyndigheten
- biträdande direktör Ulla Lehtinen, Vånå och Ojoinens fängelse
- barnombudsman Elina Pekkarinen, barnombudsmannens byrå
- specialsakkunnig Jaana Tervo, Institutet för hälsa och välfärd (THL)
- direktör Kaisa Tammi, Statens skolhem
- direktör Hannu Toivola, Liminka skolhem
- chef för socialt arbete inom barnskyddet Aule Lille, Helsingfors stad
- specialsakkunnig Jonna Lindqvist, Centralförbundet för Barnskydd rf
- professor Olli Mäenpää

- professor Kimmo Nuotio.

Skriftligt yttrande har lämnats av
- Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården (Valvira)
- Förbundet för mödra- och skyddshem.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Barnskyddslagstiftningen revideras enligt regeringsprogrammet i två faser. Propositionen handlar om reformens första fas. I barnskyddslagen föreslås bestämmelser bland annat om en ny rehabilitering på sluten institution där ett barn som fyllt 12 år och som orsakar allvarlig fara för den egna säkerheten eller någon annans säkerhet genom att bruka våld eller begå andra brottsliga gärningar kan placeras. I propositionen föreslås det också bestämmelser om produktion av tjänsten på fängelsets familjeavdelning. Det centrala syftet med propositionen är att stärka barnets rätt till särskilt skydd och garantera att målen för barnskyddet i sista hand uppnås bättre än för närvarande.

Social- och hälsovårdsutskottet har bett lagutskottet om ett utlåtande om de frågor som hör till utskottets ansvarsområde. Sådana är åtminstone minderåriga barn som använder berusningsmedel och våld samt minderåriga barn som begår brott, bekämpning av ungdoms- och gängbrottslighet, införandet av en ny rehabilitering på sluten institution, rättssäkerhetsfrågor, fängelsets familjeavdelningar samt barnskyddets förhållande till det straffrättsliga systemet, straffprocessen och verkställigheten av straff.

Lagutskottet inriktar sig på de frågor som har störst relevans för utskottets ansvarsområde. I utlåtandet behandlas först lägesbilden av brottsligheten bland minderåriga samt förhållandet mellan barnskyddet och det straffrättsliga systemet när det gäller att ingripa i brottsligheten bland minderåriga. Därefter bedöms den reglering som föreslås i propositionen beträffande perioden av särskild omsorg, rehabilitering på sluten institution, barn som är frånvarande från platsen för vård utom hemmet och tjänsten på fängelsets familjeavdelning.

Brottsligheten bland minderåriga samt förhållandet mellan barnskyddet och det straffrättsliga systemet

Enligt utredning till utskottet begår största delen av ungdomarna i Finland inte brott. Under de senaste decennierna har brottsligt beteende bland ungdomar minskat betydligt på basis av både enkäter och myndighetsstatistik, särskilt när det gäller andra brott än våldsbrott. Brotten koncentreras dock till en liten grupp ungdomar som upprepade gånger begår allvarliga brott. Antalet våldsbrott som avslöjats bland personer under 21 år har ökat under de senaste åren. Ökningen har varit mest betydande bland personer under 15 år. Det kan hända att unga som begår brott bildar grupper för att begå allt fler och allt allvarligare brott. Redan existerande grupper kan rekrytera ungdomar och barn under straffansvarsåldern till gärningsmän. När vålds- och

rånbrottsligheten bland barn koncentreras till allt yngre åldersgrupper är också brottsoffren yngre än tidigare (se RP, s. 26).

Vid bekämpningen av ungdomsbrottslighet är det väsentligt att identifiera och ingripa i den ungas brottslighet i ett så tidigt skede som möjligt genom åtgärder av olika myndigheter. Åtgärder för tidigt ingripande är till exempel multiprofessionell ankarverksamhet och tjänster för barnfamiljer inom socialvården. För de flesta ungdomar är förbjudna eller lagstridiga handlingar sporadiska försök, där det räcker med snabbt och tidigt stöd och ingripande, men en liten grupp behöver mer långvarigt eller skräddarsytt stöd.

Ett brott som begås av en minderårig kan också leda till att åtgärder enligt barnskyddslagen inleds, och situationen för barn under straffansvarsåldern åtgärdas i princip uttryckligen genom åtgärder inom barnskyddet. Barnskyddsåtgärder är aldrig påföljder av straffkaraktär för brottsligt beteende, utan syftet med dem är bland annat att trygga barnets rätt till särskilt skydd (se RP, s. 28).

Det straffrättsliga påföljdssystemet är en sista utväg för att ingripa i brottsligt beteende bland ungdomar. I Finland är en förutsättning för straffansvar att gärningsmannen vid tidpunkten för gärningen har fyllt femton år (9 kap. 4 § i strafflagen). Personer som är yngre än detta kan inte dömas till straff. Gärningsmän som är straffmyndiga men minderåriga behandlas lindrigare i det straffrättsliga systemet än myndiga gärningsmän till exempel vid prövning av åtalseftergift och domseftergift samt vid bestämmande av straff. Minderåriga gärningsmän har beaktats också i fråga om brottspåföljderna. Till exempel samhällstjänsten kan innefatta program och uppgifter som främjar den sociala handlingsförmågan och som särskilt är riktade till ungdomar samt stöd och handledning i samband med dessa. Ungdomsstraffet är i sin tur en särskild brottspåföljd för ungdomar. Den innefattar övervakning, stöd och bland annat uppgifter och program som främjar den sociala handlingsförmågan.

Strävan är att undvika fängelse för minderåriga gärningsmän. För ett brott som någon har begått innan han eller hon fyllde 18 år får dock inte dömas till ovillkorligt fängelsestraff, om det inte finns vägande skäl, står det i 6 kap. 9 § i strafflagen. Vid prövningen av huruvida det finns vägande skäl ska enligt bestämmelsen hänsyn tas till gärningsmannens placering i en barnskyddsanstalt. I förarbetena till bestämmelsen har det preciserats att en placering i en barnskyddsanstalt ska beaktas som en omständighet som talar för att villkorligt fängelse ska dömas ut. Syftet med bestämmelsen är att styra valet av påföljd så att man väljer ett sådant fungerande arrangemang där man med hjälp av de metoder som hör till barnskyddet och till övervakningen av villkorligt fängelse kan få till stånd en effektiv helhet av kontroll och stöd (se RP 215/2014 rd, s. 91).

Period av särskild omsorg (60 a—c § och 72 § i lagförslag 1) och rehabilitering på sluten institution (49 a—e § och 71 § i lagförslag 1)

Period av särskild omsorg

Placering av barn över 12 år för en period av särskild omsorg är för närvarande den mest inkränkande åtgärden inom barnskyddet bland annat för att bryta brottsspiralen. Särskild omsorg

är sluten vård utom hemmet, under vilken barnets rörelsefrihet och andra grundläggande fri- och rättigheter begränsas på det sätt som barnskyddslagen förutsätter.

I propositionen föreslås det att karaktären av särskild omsorg förtydligas och att de problem som upptäckts i praktiken åtgärdas. Syftet med ändringarna är att förbättra tillgodoseendet av behoven hos till exempel barn i berusnings- eller brottsspiral och periodens genomslag. För att målen ska nås föreslås det att maximitiden för en period av särskild omsorg förlängs till 180 dygn, eftersom den nuvarande maximitiden på 90 dygn i praktiken har visat sig vara otillräcklig för en del av barnen för att åstadkomma de eftersträvade förändringarna. Det syns bland annat i att en del av barnen för närvarande återvänder till särskild omsorg flera gånger. Lagutskottet anser att förslaget är befogat.

Rehabilitering på sluten institution

Den föreslagna nya rehabiliteringen på sluten institution är vård utom hemmet dygnet runt i en barnskyddsanstalt, där de placerade barnens rörelsefrihet och kontakter begränsas på ett mera inkräktande sätt och under en längre tid än inom andra barnskyddstjänster. Syftet med den nya rehabiliteringen på sluten institution är att bryta brottsspiralen bland minderåriga barn genom en tjänst som är effektivare än de befintliga tjänsterna.

Enligt den föreslagna regleringen kan ett barn som har fyllt 12 år och som orsakar allvarlig fara för den egna säkerheten eller någon annans säkerhet genom att bruka våld eller begå andra brottsliga gärningar placeras i rehabilitering på sluten institution (49 a § i lagförslag 1). Förutsättningarna för placeringen är att den är nödvändig för att skydda barnet samt för att ordna de rehabiliterande tjänster och det långsiktiga stöd som barnet behöver. En ytterligare förutsättning är att det inte är möjligt att ordna vård utom hemmet på något annat sätt och att perioden av särskild omsorg eller andra social- och hälsovårdstjänster inte lämpar sig för syftet. Dessutom krävs det att det är nödvändigt att skydda barnet med sådana särskilda begränsningar som avses i 71 §. Innehållet i rehabiliteringen är enligt den föreslagna regleringen starkt inriktad på att skydda och rehabilitera barnet (49 b § i lagförslag 1). Hur barnets rehabilitering fortskrider och nödvändigheten av de i 71 § avsedda särskilda begränsningar som riktas mot barnet ska bedömas med experter med minst fyra månaders mellanrum i samband med klientplanen (49 e § i lagförslag 1).

Lagutskottet anser att den lägesbild av brottsligheten bland minderåriga som framgår av propositionen och beskrivs ovan talar för införandet av en ny rehabilitering på sluten institution för att bryta brotts- och berusningsspiralen bland de barn som behöver särskilt skydd och vars situation är mest utmanande. Utskottet anser att det är förenligt med barnets bästa och barnskyddets mål att främja barnets frigörelse från brottsspiralen. Utskottet har också fått utredning om att det i särskild omsorg för närvarande placeras barn vars berusnings- eller brottsspiral bara kan avbrytas genom den mest slutna formen av vård utom hemmet samt barn vars psykiska symptom eller allvarligt självdestruktivitet inte kan åtgärdas i andra tjänster. En del barn behöver således en mer långvarig och intensiv rehabilitering än den särskilda omsorgen, och de ändringar i perioden av särskild omsorg som föreslås i propositionen är inte tillräckliga i detta avseende.

En förutsättning för placering i rehabilitering på sluten institution är att barnet orsakar allvarlig fara för sin egen eller andras säkerhet genom att bruka våld eller begå andra brottsliga gärningar. Placeringen är således inte kopplad till enskilda brottsrubriceringar och grunden för placeringen är inte enbart begående av en brottslig gärning. Utskottet anser att det är motiverat med beaktande av att det enligt propositionen inte är fråga om ett straff i brottspåföljdsbemärkelse utan om en barnskyddsåtgärd som genomförs på barnskyddsgrunder. Det faktum att regleringen också gäller barn under den nedre åldersgränsen för straffansvar, dvs. under 15 år, talar också för hänvisningen till "brottsliga gärningar".

Utskottet anser också att villkoret att placeringen i den nya rehabiliteringen på sluten institution ska vara nödvändig för att skydda barnet är motiverat, eftersom det avspeglar det att den nya rehabiliteringsformen kommer i sista hand. I praktiken innebär detta att en period av särskild omsorg bedöms vara otillräcklig för att tillgodose barnets behov. Vid valet av plats för vård utom hemmet ska det således bedömas vilken tjänst som bättre motsvarar barnets bästa.

Av den föreslagna regleringen framgår att ett barn kan placeras i rehabilitering på sluten institution genom beslut som avses i 38 § 2 mom. (brådskande placering), 38 a § (att fortsätta brådskande placering) och 43 § (omhändertagande och placering i vård utom hemmet) i barnskyddslagen (49 c § i lagförslag 1). Dessutom kan ett barn som har placerats eller omhändertagits i brådskande ordning placeras i rehabilitering på sluten institution genom beslut om ändring av platsen för vård utom hemmet enligt 43 § 3 mom. i barnskyddslagen. Beslut om särskilda begränsningar fattas i samband med beslut om placering av barnet i rehabilitering på sluten institution (71 § i lagförslag 1). Besluten om begränsningarna gäller i högst ett år. Placeringen i rehabilitering på sluten institution gäller dock på det sätt som föreskrivs i 38 § om den brådskande placeringens varaktighet och i 38 a § om den fortsatta brådskande placeringens varaktighet samt i 47 § om omhändertagandets varaktighet. Placeringen upphör dock senast när barnet fyller 18 år. Placeringens varaktighet påverkas således av det beslut med stöd av vilket barnet har placerats i rehabilitering på sluten institution. Också sökande av ändring påverkas av i vilket förfarande beslut om placeringen har fattats. Placeringen och en särskild begränsning enligt 71 § ska dock avslutas när det inte längre finns någon grund för placeringen.

Sakkunniga har ansett att den föreslagna regleringen om beslutsfattande och sökande av ändring i fråga om rehabilitering på sluten institution är svårbegriplig och svår att tillämpa. Det har framförts att beslut om placering i rehabilitering på sluten institution bör fattas separat från beslut om brådskande placering, omhändertagande eller ändring av platsen för vård utom hemmet. Det har också ansetts motiverat att placeringen skulle vara tidsbegränsad. Dessutom har det ansetts att det bör föreskrivas på ett enhetligt sätt om beslutsfattaren och att placeringen inte enbart ska höra till tjänsteansvaret för välfärdsområdets socialarbetare eller en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården samt vara beroende av samråd med en expertgrupp, utan att man på grund av placeringens rättsverkningar bör överväga en bredare beslutskrets. Också förhållandet mellan beslutsfattandet och bedömningen av barnets situation och behovet av begränsningsåtgärder har ansetts vara något oklart.

Också grundlagsutskottet anser att det utifrån den föreslagna regleringen i viss mån förblir oklart vilka rättsmedel som eventuellt hänför sig till den bedömning av placeringen av ett barn i rehabilitering på sluten institution som görs regelbundet (se GrUU 56/2025 rd, s. 6).

Bestämmelserna om beslutsfattande och sökande av ändring utgör också enligt lagutskottet en tämligen komplicerad helhet. Det beror på att de föreslagna nya bestämmelserna om rehabilitering på sluten institution har samordnats till att vara en del av barnskyddslagen som redan från tidigare är svår att tillämpa och att det i dem hänvisas till de gällande bestämmelserna om placering i vård utom hemmet och beslutsfattande och sökande av ändring i fråga om placering i vård utom hemmet. Enligt utredning från social- och hälsovårdsministeriet är avsikten att i den andra fasen av revideringen av barnskyddslagstiftningen reformera bland annat bestämmelserna om beslutsfattande och sökande av ändring i barnskyddslagen särskilt i fråga om omhändertagande och placering i vård utom hemmet, och vid beredningen strävar man efter att förenkla regleringen. Lagutskottet anser att en sådan reform och genomförandet av den ännu under innevarande valperiod är ytterst viktig. Samtidigt är det motiverat att också bedöma möjligheterna till en bredare beslutskrets i fråga om beslutsfattande om rehabilitering på sluten institution.

Barnets och vårdnadshavarens rätt att överklaga beslut om placering av barn och om begränsande åtgärder hör till de grundläggande garantierna för rättssäkerheten. För tydlighetens skull konstaterar utskottet att till den del det i den faktiska verksamhet som hör till verkställigheten av barnskyddet inte fattas direkta förvaltningsbeslut, kan som rättsmedel användas anmärkningsförfarandet och förvaltningsklagan till tillsynsmyndigheten samt skadeståndsprocesser och straffrättsliga förfaranden. En garanti för rättssäkerheten är också bland annat skyldigheten att göra anteckningar om begränsande åtgärder (74 § i barnskyddslagen).

Lagutskottet fäster social- och hälsovårdsutskottets uppmärksamhet också vid att övergångsbestämmelserna i förslaget till barnskyddslag felaktigt hänvisar till underställning med anledning av beslut. Förfarandet där beslut om tvångsomhändertagande underställs förvaltningsdomstolen har ersatts av tjänsteinnehavarens ansökan som gäller omhändertagande och placering i vård utom hemmet. Mot bakgrund av detta föreslår lagutskottet att 5 mom. i ikraftträdande- och övergångsbestämmelsen i lagförslag 1 ändras så att det lyder som följer:

> På besvär *samt på ansökningar som gäller omhändertagande och placering i vård utom hemmet* med anledning av ett beslut som fattats före ikraftträdandet av denna lag eller på behandlingen av ett sådant ärende vid en högre besvärsinstans med anledning av besvär tillämpas de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet.

Bedömning av rehabilitering på sluten institution med avseende på de så kallade Engelkriterierna och ne bis in idem-regeln

Sakkunniga har ansett att rehabilitering på sluten institution har drag av straffrättsligt straff och påpekat att propositionen inte innehåller en bedömning av rehabilitering på sluten institution i förhållande till de så kallade Engelkriterierna eller ne bis in idem-regeln. Justitieministeriet har lämnat utskottet en sammanfattande bedömning av ärendet enligt följande. Social- och hälsovårdsministeriet instämmer i justitieministeriets bedömning.

Engelkriterierna har utvecklats av Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan Europadomstolen) och hänför sig till en rättvis rättegång enligt artikel 6.1 och

oskuldspresumtionen enligt artikel 6.2 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (nedan Europakonventionen). Engelkriterierna används till exempel för att bedöma om en viss påföljd som följer av ett brott ska betraktas som bestraffningsmässig, även om påföljden inte anges vara bestraffningsmässig i nationell rätt. Då är artikel 6 tillämplig och de processuella rättssäkerhetsgarantierna för straff bör tillämpas vid bestämmandet av en påföljd. Vid bedömningen av Engelkriterierna fästs uppmärksamhet vid förfarandets inhemska klassificering, förfarandets art och påföljdens allvarlighetsgrad (Engel m.fl. mot Nederländerna, 1976). Ne bis in idem-regeln hänför sig i sin tur till artikel 4 i tilläggsprotokoll 7 till Europakonventionen, som innehåller ett förbud mot att lagföra eller straffa två gånger.

Relevant i Europadomstolens avgörandepraxis i fråga om slutna inrättningar är också artikel 5 i Europakonventionen, enligt vilken var och en har rätt till frihet och personlig säkerhet, och ingen får berövas sin frihet utom i de fall som anges i artikeln och i den ordning som lagen föreskriver. En minderårigs frihet kan med stöd av lag berövas antingen för att undergå skyddsfostran eller för att anhållas och ställas inför behörig rättslig myndighet (artikel 5.1 d).

I avgörandet Blokhin mot Ryssland har Europadomstolen bedömt instängningen av ett minderårigt barn under straffansvarsåldern i en sluten institution som är avsedd för ungdomar. Det konstaterades att både artikel 5 och artikel 6 i Europakonventionen hade överträtts i fallet. Enligt Engelkriterierna betraktades instängningen i den slutna institutionen som ett straffrättsligt straff, eftersom det var fråga om frihetsberövande. Europadomstolen betraktade frihetsberövandet som en presumtion som endast kan upphävas under exceptionella omständigheter där frihetsberövandet inte är "väsentligt skadligt" på grund av dess art, varaktighet eller genomförandesätt.

I avgörandet Ichin m.fl. mot Ukraina har Europadomstolen bedömt en särskild sluten förvaringsinstitution för minderåriga ungdomar och kommit fram till att både artiklarna 5 och 6 i Europakonventionen hade kränkts. Enligt avgörandet innehöll bestämmelserna om institutionen inte tillräckligt med information om hur den "skyddsuppfostran" som avses i artikel 5 skulle organiseras. Dessutom innehöll det förebyggande och upplysande arbete som avses i föreskrifterna endast datainsamling om minderårigas eventuella deltagande i brottslig verksamhet. Placeringen gjordes således inte för att undergå skyddsfostran, och kärandena deltog inte heller i praktiken i någon undervisning medan de befann sig i förvaringsinstitutionen. När det gäller Engelkriterierna ansåg Europadomstolen att förfarandet trots sin administrativa klassificering var straffliknande och även användes i straffsyfte. Europadomstolen betonade hur allvarlig påföljden är, eftersom den 30 dagar långa tiden i institutionen ansågs vara ett betydande frihetsberövande.

Vid bedömningen av den rehabilitering på sluten institution som föreslås i propositionen med avseende på Engelkriterierna konstaterar justitieministeriet att rehabiliteringsformen klassificeras nationellt som administrativ, eftersom placeringen enligt propositionen inte är ett straff i brottspåföljdsbemärkelse. Det att rehabiliteringen på sluten institution gör betydande intrång i barnets grundläggande fri- och rättigheter har i sin tur att göra med förfarandets allvarlighetsgrad. Därför är tjänsten starkt rehabiliterande, en sista utväg och tröskeln för förutsättningarna för placeringen är att den ska vara nödvändig.

Med tanke på Engelkriterierna är det viktigt om frihetsberövandet är "synnerligen skadligt". Dessutom ställer den "skyddsuppfostran" som det hänvisas till i Europadomstolens avgörande vissa krav på förhållandena vid institutionen, och frihetsberövandet ska ske med tanke på barnets bästa och för att skydda barnet. Vid bedömningen av den föreslagna rehabiliteringen på sluten institution med tanke på det som sägs ovan noterar justitieministeriet såväl frihetsberövandets syfte som allvarlighetsgrad i fråga om vilken de faktiska omständigheterna på institutionen är av betydelse. Justitieministeriet anser att syftet med rehabiliteringen på sluten institution enligt propositionen uppenbarligen är att tillgodose barnets bästa och att skydda barnet.

I fråga om omständigheterna i rehabiliteringen på sluten institution finns det enligt justitieministeriet också element som klart minskar frihetsberövandets skadlighet. Sådana är bland annat att tröskeln för placeringen är den högsta möjliga, det vill säga nödvändigheten, och att placeringen görs för att skydda barnet mot farligt beteende samt för att ordna den rehabilitering och det långsiktiga stöd som barnet behöver. Rehabiliteringen på sluten institution är också en sista utväg för att hjälpa barnet.

Vid institutionen finns dessutom en multiprofessionell personal som i första hand svarar för den övergripande vården, fostran, omsorgen, övervakningen och rehabiliteringen av barnet och som är närvarande dygnet runt. Tillgången till hälso- och sjukvårdstjänster som eventuellt behövs utanför institutionen tryggas. I propositionen betonas också att barnet de facto ska få de rehabiliteringstjänster och det långsiktiga stödet som det behöver. Stödet grundar sig på de behov som identifierats i den individuella bedömningen av enskilda barn. Personalens arbete med barnen är också interaktivt, vilket innebär att barnet till exempel inte tillbringar en betydande del av sin dag ensam i sitt rum under celliknande förhållanden. Faktorer som säkerställer att institutionsvården lyckas är också atmosfären och den hemlika miljön på institutionen samt kvaliteten på relationerna mellan personalen och barnen. Dessutom är de som placeras vid institutionen läropliktiga och i propositionen ges ordnandet av undervisningen särskild vikt. Barnets frihet begränsas inte heller under tiden för institutionsvård mer än vad som är nödvändigt och barnets rehabilitering följs noggrant och när rehabiliteringen framskrider lindras begränsningarna stegvis. Justitieministeriet anser att om de omständigheter som nämns ovan förverkligas innebär det att frihetsbegränsningen inte blir "synnerligen skadlig" med tanke på dess syfte och förhållanden.

För placeringens allvarlighet och stränghet talar däremot enligt justitieministeriet det att beslutet om placeringen gäller tills vidare och att placeringen i praktiken kan vara tills myndighetsåldern. Justitieministeriet bedömer att detta kan vara problematiskt med tanke på Engelkriterierna och "den synnerliga skadligheten", även om det går att söka ändring i placeringsbeslutet. Social- och hälsovårdsministeriet har i detta sammanhang också betonat att uppfyllandet av förutsättningarna bedöms minst vart fjärde månad i samband med översynen av klientplanen och att placeringen och begränsningarna under den ska avslutas, om placeringsgrunder inte längre föreligger.

Som sin slutsats anser justitieministeriet att flera element i institutionsvården minskar skadligheten av frihetsbegränsningen och betonar det uppfostrande syftet. Sammantaget anser justitieministeriet att det inte är fråga om ett straffrättsligt straff, varvid det inte heller uppstår några utmaningar med tanke på ne bis in idem-regeln. Enligt justitieministeriet är denna tolkning dock inte helt entydig, eftersom institutionsvården är tämligen sluten trots de omfattande

rehabiliteringstjänster som utgör en motvikt. Dessutom är det möjligt att bedöma de faktiska omständigheterna först när den nya institutionsvården är i bruk.

Med tanke på ne bis in idem-regeln påpekar justitieministeriet också att man i fråga om minderåriga gärningsmän bör tillämpa de straffsänkande grunder som anges i 6 kap. i strafflagen, såsom lindring av straffskalan, varvid möjligheten till sanktionskumulation förhindras eller åtminstone minskar. Vid behov är det också möjligt att besluta om åtalseftergift, eftersom social- och hälsovårdsåtgärder kan utgöra en grund för åtalseftergift.

Lagutskottet konstaterar utifrån ministeriernas bedömning att det centrala med tanke på Engelkriterierna i den nya rehabiliteringen på sluten institution är att dess innehåll är starkt skyddande och rehabiliterande för barnet och att detta också förverkligas i praktiken. Utskottet anser att detta förutsätter att tillräckliga resurser tryggas. I ljuset av det som sägs ovan är det viktigt att i fortsättningen följa hur den nya institutionsvården fungerar och vilka konsekvenser den har.

Barn som olovligen är frånvarande från platsen för vård utom hemmet

Det föreslås nya befogenheter för aktörer inom barnskyddet att återföra barn som är frånvarande från sin plats för vård utom hemmet till platsen för vård utom hemmet, såsom rätten att hålla fast vid barnet och rätten att utföra kroppsvisitation. I samband med befogenheterna är det tillåtet att använda maktmedel som är nödvändiga, vilket också gäller privata aktörer.

Lagutskottet anser att behovet att så snart som möjligt få tillbaka ett barn som olovligen är frånvarande från platsen för vård utom hemmet till platsen för vård utom hemmet för att skydda barnet självt talar för den föreslagna regleringen. Enligt erhållen utredning befinner sig sådana barn i en utsatt ställning och ofta i konkret fara, eftersom de riskerar att bli utsatta för utnyttjande och brott. De kan också själva begå brott till exempel för att finansiera användningen av berusningsmedel. Under frånvaron upplever barnen ofta också sexuellt våld.

Lagutskottet konstaterar att det handlar om en ny ansvarsfull uppgift för aktörerna inom barnskyddet. Det understryker vikten av personalens yrkesskicklighet och kompetens. Utskottet anser att det är viktigt att det ordnas tillräcklig och ändamålsenlig tilläggsutbildning för situationer där maktmedel används och att de resurser som krävs för ordnandet av utbildningen tryggas.

Om det i en situation behövs polisbefogenheter, ska aktören inom barnskyddet begära handräckning av polisen. Det föreslås att bestämmelserna om handräckning av polisen samlas i en ny 69 e § i barnskyddslagen. I 3 mom. föreskrivs det om rätten för en aktör inom barnskyddet att få handräckning, om den åtgärd som ligger till grund för handräckningen hindras. Dessutom föreskrivs det i momentet att åtgärden kan hindras, om en aktör inom barnskyddet vid utförandet av åtgärderna bedömer att barnets beteende eller omständigheterna i övrigt innebär en betydande risk för att säkerheten för barnet, en person som deltar i återförandet av barnet eller någon annan person äventyras. Lagutskottet föreslår för social- och hälsovårdsutskottet att uttrycket "kan hindras" av tydlighetsskäl ändras till "hindras".

Tjänsten på fängelsets familjeavdelning (lagförslag 4)

Tjänsten på fängelsets familjeavdelning är en barnskyddstjänst som är avsedd för den som är gravid eller förälder till ett litet barn och som avtjänar ett fängelsestraff eller är häktad. Brottspåföljdsmyndigheten svarar för fängelsets säkerhet och verkställigheten av fångarnas straff och övervakningen av verkställigheten också i fråga om fängelsets familjeavdelning.

I den gällande lagstiftningen saknas en tydlig bestämmelse om skyldigheten att producera barnskyddstjänsten på fängelsets familjeavdelning och om att tjänsten kan produceras i form av köpta tjänster via en privat tjänsteproducent (se RP, s. 48). För att förtydliga nuläget föreslås det i propositionen att Statens barnskyddsanstalt ska svara för produktionen av tjänsten på fängelsets familjeavdelning. Med stöd av den föreslagna regleringen kan Statens barnskyddsanstalt besluta att anförtro uppgiften till en privat tjänsteproducent. Den föreslagna regleringen innehåller bestämmelser om krav och skyldigheter som gäller privata tjänsteproducenter samt om straffrättsligt tjänsteansvar, tillämpning av allmänna förvaltningslagar på köpta tjänster samt styrningen av och tillsynen över privata tjänsteproducenter.

Lagutskottet anser att man vid prövningen av om tjänsten på fängelsets familjeavdelning ska anförtros en privat tjänsteproducent särskilt bör fästa uppmärksamhet vid tjänsteproducentens tillräckliga kompetens, kvaliteten på tjänsten och de särdrag som hänför sig till fängelsemiljön. Utskottet anser att Statens barnskyddsanstalt bör höra Brottspåföljdsmyndigheten när den väljer producenten av tjänsten på fängelsets familjeavdelning och också underrätta Brottspåföljdsmyndigheten om tjänsteproducenten eller byte av tjänsteproducent.

Därför föreslår lagutskottet att social- och hälsovårdsutskottet ändrar 6 § 1 och 2 mom. i lagförslag 4 så att det får följande lydelse:

> Statens barnskyddsanstalt kan producera den tjänst som avses i 5 § själv eller helt eller delvis skaffa den som en köpt tjänst av en privat tjänsteproducent på grundval av avtal, om tjänsten behöver skaffas av en privat tjänsteproducent för att uppgiften ska skötas på ett ändamålsenligt sätt. *Brottspåföljdsmyndigheten ska höras före valet av en producent av tjänsten på fängelsets familjeavdelning.*
>
> Statens barnskyddsanstalt ska underrätta välfärdsområdena och Helsingfors stad *samt Brottspåföljdsmyndigheten* om den privata tjänsteproducenten eller om byte av privat tjänsteproducent.

Det föreslås att personalen vid familjeavdelningen ska ha en skyldighet att utan dröjsmål underrätta tjänstemännen vid Brottspåföljdsmyndigheten, om en fånge som placerats på familjeavdelningen äventyrar sin egen eller andra personers säkerhet eller om fången inte klarar av att ta hand om sig själv eller sitt barn. Lagutskottet anser att arbetstagare på familjeavdelningen omedelbart bör meddela tjänstemännen vid Brottspåföljdsmyndigheten om situationer där en fånge som placerats på familjeavdelningen äventyrar sin egen eller andra personers säkerhet, inte klarar av att ta hand om sig själv eller sitt barn eller lämnar den öppna anstalten. Dessutom ska också andra uppgifter som är av betydelse med tanke på ordningen och säkerheten i fängelset anmälas. En sådan annan situation kan uppstå till exempel om personalen misstänker att fången

har gjort sig skyldig till en ordningsförseelse enligt 15 kap. 3 § i fängelselagen genom att inneha otillåtna ämnen eller föremål eller genom att använda berusningsmedel. Tjänstemän vid Brottspåföljdsmyndigheten ska utan dröjsmål underrättas om sådana andra situationer.

Därför föreslår lagutskottet att social- och hälsovårdsutskottet ändrar 15 § 4 mom. i lagförslag 4 så att det får följande lydelse:

> *Personalen på familjeavdelningen ska utan dröjsmål underrätta Brottspåföljdsmyndighetens tjänstemän om en fånge som placerats på familjeavdelningen äventyrar sin egen eller andra personers säkerhet, om fången inte klarar av att ta hand om sig själv eller sitt barn eller om fången lämnar den öppna anstalten utan tillstånd. Dessutom ska tjänstemän vid Brottspåföljdsmyndigheten utan dröjsmål underrättas om andra uppgifter som är av betydelse med tanke på ordningen och säkerheten i fängelset.*

FÖRSLAG TILL BESLUT

Lagutskottet föreslår

> *att social- och hälsovårdsutskottet beaktar det som sägs ovan*.

Helsingfors 18.12.2025

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Juho Eerola saf
medlem Atte Harjanne gröna
medlem Pia Hiltunen sd
medlem Jessi Jokelainen vänst
medlem Aleksi Jäntti saml
medlem Anette Karlsson sd
medlem Pihla Keto-Huovinen saml
medlem Jani Kokko sd
medlem Rami Lehtinen saf
medlem Timo Mehtälä cent
medlem Susanne Päivärinta saml
medlem Mika Riipi cent
medlem Joakim Vigelius saf
medlem Juha Viitala sd
ersättare Milla Lahdenperä saml
ersättare Martin Paasi saml.

Sekreterare var

utskottsråd Marja Tuokila.